JOM KIPPUR – JUM IL-MAĦFRA – JUM IT-TPATTIJA

Dun Pawl Sciberras

Fl-10 tax-xahar ta' Tixri, Settembru-Ottubru fil-kalendarju tagħna, il-Lhud kienu jiċċelebraw waħda mill-festi l-aktar importanti tagħhom, il-*Jom Kippur*. Ir-rabbini kienu jsejħu din il-festa sempliċememnt bl-isem ta' "Il-Jum", u saħansitra d-dettalji tat-tifsira u tat-tħejjija tagħha jinsabu mniżżla fil-Kummentarju tar-Rabbini, il-*Mixnà*, fit-trattat bl-isem ta' *Jomà*, kelma

Aramajka li tfisser "il-Jum".[1] Dan juri li d-dispjaċir tal-Lhud għan-nuqqasijiet tagħhom kien xi ħaġa kbira u kien mogħti prijorità assoluta, tant li l-jum meta kienet tintalab maħfra b'mod solenni u uffiċjali kien meqjus l-aqwa fost il-ġranet tas-sena. Kienet il-festa tal-Lhud madwar id-dinja kollha, l-aktar għaliex kienet festa mill-aktar partikolari kemm psikoloġikament u kemm spiritwalment.

Iżrael kien isejjaħ lilu nnifsu l-poplu magħżul u qaddis ta' Alla. Alla kien qata' lill-poplu Lhudi mill-popli l-oħra kollha, għamlu propjetà speċjali u partikolari tiegħu, biex ikun dak li juri 'l Alla l-Waħdieni bħala dak li hu l-Qaddis. Fil-fatt il-qdusija ta' Alla hi dik li taqtgħu għalih waħdu minn kull alla ieħor u tagħmel lil dak kollu li għandu b'xi mod x'jaqsam miegħu qaddis ukoll. Tkun qaddis ifisser tkun għal kollox ta' Alla, f'dak kollu li int u f'dak kollu li tagħmel.[2]

Il-Ktieb tad-Dewteronomju jgħid li Mosè u l-qassisin Leviti kellmu 'l Iżrael kollu u qalulhom: "Iskot u isma', Iżrael, illum inti sirt poplu tal-Mulej, Alla tiegħek. U smajt il-leħen tal-Mulej, Alla tiegħek, u inti għamilt l-ordnijiet tiegħu, u l-preċetti tiegħu, li jien ordnajtlek illum" (27,9-10). U Iżrael kien kburi tassew li hu l-poplu speċjali ta' Alla qaddis. "Għax inti poplu qaddis għall-Mulej, Alla tiegħek; minn fost il-popli kollha li jinsabu fuq wiċċ l-art, lilek għażel il-Mulej, Alla tiegħek biex tkun il-poplu miksub tiegħu (Dt 7,6).

Biex iżomm il-qdusija tiegħu, il-poplu kellu l-liġijiet partikolari tiegħu, l-aktar dawk li nsibu fil-Ktieb tal-Levitiku 17-26, imsejħa l-Kodiċi, jew il-Liġijiet tal-Qdusija. Kollox kien immirat li jagħmel lill-poplu Lhudi poplu qaddis: "Għandkom tkunu qaddisin, għax qaddis jien, il-

Mulej Alla tagħkom" (Lev 19,2).

Imma ġara li "huma warrbu l-Liġi tal-Mulej tal-eżerċti u stmerrew il-kelma tal-qaddis ta' Iżrael" (Iż 5,2): il-poplu l-magħżul waqa' u wettaq ħtijiet l-aktar koroh, ħtijiet li kellhom konsegwenzi kbar, kontra Alla u kontra bnedmin oħra. Kien jeħtieġ li ssir tpattija għalihom. Imma fuq kollox kien jeħtieġ li l-poplu jikkonverti, idur lejn Alla biex jaqla' l-maħfra u jerġa' jibda jkun il-poplu li hu: dak li juri f'għemilu stess il-qdusija ta' Alla.

L-Iskrittura tagħtina eżempji ċari ta' tliet għamliet ta' tpattija u penitenza:

1) dik individwali, bħal dik li għamel is-sultan Sawl (1Sam 15,24);

2) kollettiva, bħal dik li għamel il-poplu Lhudi wara li qiem l-għoġol tad-deheb (Eż 32,30); u

3) nazzjonali, meta n-nazzjon sħiħ ta' Iżrael darba fis-sena jagħmel il-penitenza u jitlob maħfra għall-ħtijietu kollha.[3]

Jum il-Maħfra jew it-Tpattija kien jum ikkaratterizzat minn sawma ta' jum sħiħ, li fiha wieħed ma seta' jieħu xejn, lanqas ftit ilma! F'din il-festa l-Qassis il-Kbir kien ikollu s-sehem ewlieni. Kien jinqata' mill-bqija tal-poplu sebat ijiem qabel, u waħdu kien jitlob u jagħmel penitenza għall-ħtijiet tiegħu nnifsu u għal-Lhud li fuqhom kien imqiegħed kap spiritwal u l-ewwel responsabbli għall-qdusija tagħhom.

Jum il-maħfra jitlob li wieħed jagħraf ħtijietu biex jagħmel tpattija tagħhom kif jixraq. Għalhekk il-Lhud kienu jinġabru madwar it-Tempju ta' Ġerusalemm u ma jagħmlu xejn li seta' b'xi mod iwarrbilhom ħsiebhom mill-għan ta' dak il-Jum. Ikel u xorb, kull ħasil, u tiżjin, kien kollu pprojbit li jsir f'dak il-jum. Projbizzjoni oħra għal dak il-jum kienet ix-xogħol: ħadd ma seta' jaħdem għax dak il-jum kien jum qaddis li fih kull Lhudi kellu jerfa' ħsiebu u qalbu b'mod speċjali u sħiħ lejn Alla biex il-poplu kollu jerġa' lura lejn il-Mulej Alla tiegħu, Alla l-Qaddis.

Wieħed mill-kittieba storiċi Lhud, Filun ta' Lixandra, jgħid li Jum it-Tpattija kellu tliet għanijiet: i) għan *penitenzjali*, biex Alla jilqa' s-sawm, it-talb u s-sagrifiċċji tal-poplu u jaħfirlu; ii) għan ta' *supplika*, li kienet issir fit-tempju u fis-sinagogi biex Alla jisma' t-talba ta' ndiema tal-poplu; iii) għan ta' *ferħ*, għall-maħfra li Alla jagħti lill-poplu wara li juri sogħba u ndiema ta' ħtijietu.[4]

It-tifsira tal-kelma "Kippur" tista' tgħidilna għaliex kienet festa daqstant importanti psikoloġikament u wkoll spiritwalment. Aktarx li "Kippur" ġejja mill-verb Lhudi bl-għerq *K-P-R*, li jfisser "tgħatti, taħbi, tostor". Id-dnub, minħabba li hu t-tebgħa kontra l-qdusija nfisha ta' Alla, li l-bniedem għandu x-xbieha tiegħu fih, jeħtieġ li jiġi mgħotti, mistur, biex ma jkomplix ikun it-tiċpisa fuq il-perfezzjoni ta' Alla nnifsu. Inkella l-midneb jixraqlu li jiġi mistur hu stess

u forsi wkoll imbiegħed mill-bqija tas-soċjetà u tal-poplu l-qaddis ta' Alla. Fil-*Jom Kippur* isseħħ din it-tindifa, din is-satra tad-dnubiet u l-bniedem jiġi meħlus mill-passat imtebba' tiegħu. Kienu x'kienu l-iżbalji tiegħu, il-ħtijiet tiegħu u dnubietu, issa jiġi meħlus minnhom ħalli terġa' tleħħ fih ix-xbieha qaddisa ta' Alla. L-idea li d-dnub jiġi mistur, u mhux imnaddaf jew imħassar għal kollox daqslikieku qatt ma eżista, aktarx ġejja mill-kuxjenza tal-Lhud li d-dnub, darba jsir, jibqa' jkollu konsegwenzi u effetti fuq min jagħmlu, fuq min isir kontrih u fuq is-soċjetà in ġenerali.

Min jiddeċiedi li jerġa' jdur lejn Alla u jikkonverti, iqiegħed mistoqsijiet dwar kif qiegħed jgħix, u jikseb ħelsien sħiħ. Hemm tliet mogħdijiet li wieħed jista' jaqbad biex jikseb din it-tpattija u ħelsien:

1) it-*talb*, li fih jiġu magħrufa l-ħtijiet u t-tpattija mfittxija;

2) is-*sawm*, biex wieħed ikun jista' jingħata b'mod sħiħ għal din it-tfittxija ta' qawmien spiritwali;

3) il-*karità*, bil-Lhudi "*zedakà*" (fil-Malti għandna l-kelma *sedqa*).

Il-personaġġ l-aktar ċentrali u importanti fil-festa tal-Espjazzjoni kien ikun il-Qassis il-Kbir; għaliex dan kellu jagħmel "it-tpattija għalih innifsu, għal daru u għall-poplu kollu ta' Iżrael" (Lev 16,11). Il-funzjoni liturġika kollha, l-ilbies li kien jilbes u b'mod partikolari f'Jum l-Espjazzjoni, il-plakka bi tnax-il ħaġra prezzjuża li tkun fuq sidru (simbolu tat-tnax-il tribù ta' Iżrael), id-daqq tat-trombi tal-fidda msieħeb mill-kant, kienu jimpressjonaw lil kulħadd bil-ġmiel u s-sollennità tagħhom (ara Sir 50).[5]

Għal Jum it-Tpattija kienet tiddendel purtiera speċjali, irrakkmata u mdendla b'ganċijiet tad-deheb. Ma kienet tinfetaħ qatt matul is-sena, ħlief nhar Jum il-Festa, meta l-qassis il-kbir kien jidħol 'il ġewwa minnha bid-demm tal-annimali f'bieqja. L-ilbies l-aktar użat kien l-abjad għax ifakkar fl-ilbies tal-kefen, u jkunu aktarx ħafjin, sinjal ta' penitenza.[6]

Wara l-ikla ta' filgħaxija ta' lejlet il-*Jom Kippur*, kienu jsiru żewġ stqarrijiet ta' dnubiet: dik tal-ħtijiet kontra Alla, kontra l-proxxmu, kontra l-kmandamenti u d-dmirijiet tal-individwu, u kienet stqarrija propja tal-qassis il-kbir; it-tieni waħda hija dik tal-ħtijiet volontarji u involontarji. Imbagħad tingħata l-maħfra tal-voti, wegħdiet u ġuramenti li ma twettqux, imsejħa l-*Kol Nidrè* (jigifieri: il-wegħdiet, il-ħalfiet kollha), skont il-prinċipju ta' Koħ 5,3-4.

Imbagħad, min ikun jiflaħ,

kien jgħaddi l-lejl fit-talb, sawm u penitenzi (ara Lev 23,27-32). Mat-tbexbix isir qari meħud mill-Kotba Mqaddsa, maħsub li jqanqal għal aktar indiema. Wara l-qari tibda ċ-ċerimonja prinċipali, li fiha jieħu sehem biss il-qassis il-kbir. Sebat ijiem qabel il-festa, il-qassis il-kbir kien jitbiegħed minn sħabu l-qassisin l-oħra u jmur jgħix waħdu, jitlob u jsum. Għall-festa mbagħad hu kien jieħu diversi banjijiet ta' purifikazzjoni ritwali, biex ikun jista' jilbes l-ilbies speċjali u jressaq it-talba ta' maħfra għalih innifsu u għall-poplu kollu. L-ewwel ma jagħmel malli jiġi mwassal mix-xjuħ fit-tempju kien li joffri s-sagrifiċċju ta' kuljum. Imbagħad jidħol fl-aktar parti qaddisa tas-santwarju tat-tempju –il-Qaddis tal-Qaddisin– u hemm jitlob il-maħfra, u joħroġ mis-santwarju. Jiġu mressqa quddiemu żewġ bdabad u jintgħażel wieħed minnhom bix-xorti. Il-qassis il-kbir jagħmel idejh fuqu u jgħid it-talba: "O Mulej, jien għamilt dak li hu ħażin f'għajnejk u dnibt bil-kbir. Dan għamiltu jien, dari, u wlied Aron. O Mulej, nitolbok, aħfirli ħtijieti, li jien għamilt u wettaqni quddiemek. Għaliex hekk hemm miktub fil-liġi" (Lev 16, 30). Il-bodbod, issa mgħobbi bid-dnubiet tal-qassis il-kbir u tal-poplu, jittieħed fid-deżert u jitħalla hemm.

Wara, il-bodbod l-ieħor jiġi maqtul, demmu jitqiegħed f'bieqja, u l-bqija jinħaraq bħala sagrifiċċju ta' tpattija.[7] Il-qassis il-kbir jieħu l-bieqja bid-demm u jerġa' jidħol fis-santwarju, waħdu, iroxx id-demm fuq l-erba' kantunieri tal-għatu tal-arka, il-*kapporet* (għax "tgħatti" l-arka, bħalma jridu jitgħattew il-ħtijiet tal-poplu). Dan il-ġest għandu tifsira mill-aktar għolja. L-arka hija l-ogħla simbolu tal-preżenza ta' Alla fost il-poplu. Id-dnubiet li tagħhom qegħdin jintalbu maħfra fil-*Jom Kippur* huma l-offiżi li saru kontra dak Alla li jgħammar fost il-poplu tiegħu. Id-demm tal-vittma ta' tpattija magħmula mill-qassis il-kbir f'isem il-poplu kollu li jiġi mraxxax fuq l-għatu huwa s-sinjal tal-impenn sħiħ li l-poplu kollu qiegħed jerġa' jagħmel ma' Alla. L-impenn hu ssiġillat mid-demm, li jfisser l-istess

ħajja: il-poplu jorbot ħajtu stess ma' dak l-impenn! Il-qassis ma jdumx jitlob fis-santwarju għax dak hu l-aktar post qaddis; joħroġ u jsawwab il-bqija tad-demm fuq in-nies li jkunu jistennew barra.

Wara dan jidħol għall-aħħar darba fis-santwarju biex ilissen l-isem qaddis ta' Alla: l-isem li kontrih saru l-ħtijiet; l-isem li minnu tintalab il-maħfra; l-isem li miegħu jerġa' jsir l-impenn ta' ħajja aktar qaddisa li tixraq lill-poplu ta' Alla qaddis. Wiċċu ma' l-art il-qassis il-kbir ilissen l-erba' konsonanti (J-Ħ-W-H) tal-isem ta' Alla.

Hija festa li lilna llum ukoll tagħtina sens kull meta nitolbu maħfra 'l Alla. Aħna wkoll nitolbu maħfra għax inqasna 'l Alla qaddis. Aħna wkoll nitolbu maħfra lil dak li għamilna xbieha tiegħu; xbieha qaddisa, mela. Aħna wkoll nintrabtu li nagħmlu ħilitna kollha biex nerġgħu ngħixu ħajja li tixraq lil min hu xbieha ta' Alla ħaj u qaddis. Mument li hu tassew qawwi fil-Liturġija tal-Quddiesa huwa l-mument meta ngħidu l-"Ħaruf ta' Alla".

Kristu Ġesù huwa l-Ħaruf ta' Alla għax permezz ta' demmu, li xxerred għalina fil-passjoni tiegħu, u li fil-Quddiesa f'dak il-mument jinsab mill-ġdid fil-kalċi mbierek, aħna ksibna mill-ġdid il-ħbiberija ma' Alla. Imma hemm tifsira tassew qawwija fil-kelma "ħaruf". Fl-Aramajk, il-lingwa li kien jitkellem Ġesù, biex tgħid "ħaruf" u biex tgħid "iben" tuża l-istess kelma (*tálja* jew *talèh* bil-Lhudi). Dan hu li nistqarru meta għal tliet

darbiet nistqarru 'l Ġesù bħala l-ħaruf ta' Alla, u nitolbuh iħenn għalina. Dan hu wkoll li nistqarru meta s-saċerdot jurina l-Ġisem ta' Ġesù, jgħidilna li "dan hu l-ħaruf ta' Alla, li jneħħi d-dnubiet tad-dinja".

Fil-quddiesa niċċelebraw kuljum il-*Jom Kippur*; għalina, fi Kristu Ġesù, kuljum huwa "jum il-maħfra"!

---

1 Ara t-Trattat tal-*Mixnà* f' *The Mishna*, a new translation by Jacob Neusner, Yale University Press: New Haven – London 1988, 265-279.

2 Walter A. Elwell, *Expiation*, fi *The Marshall Pickering Encyclopedia of the Bible*, I, edited by Walter A. Elwell, Marshall Pickering: London 1988, 746-747.

3 Ara Lawrenz Sciberras, *Il-Festi liturġiċi tal-Lhud*, Edizzjoni TAU: Malta 1993, 69.

4 Ara Sciberras, *Il-Festi liturġiċi tal-Lhud*, 70.

5 Sciberras, *Il-Festi liturġiċi tal-Lhud*, 75.

6 David P. Wright, *Day of Atonement*, f' *The Anchor Bible Dictionary*, 2, edited by David N. Freedman, Doubleday: New York 1992, 72-73 jiddiskuti r-rit tal-purifikazzjoni tal-parti ġewwinija tat-Tempju, il-Qaddis tal-Qaddisin.

7 Wright, *Day of Atonement*, 75 huwa tal-opinjoni lid an ir-rit kien aktarx parti mit-tindif u mill-purifikazzjoni tat-Tempju, aktar milli rit ta' tpattija fih innifsu.